

Adolfa Bachmanna Geschichte Böhmens.¹⁾ s. 262 - 300

Referuje Václav Novotný s. 373 - 382

I.

Kniha Bachmannova, ať se na ni díváme jakkoliv, přece musí býti přijata jakožto vážné dílo o českých dějinách, dílo, jaké nám věda historická již dávno byla dlužna.

Nemusím snad široce vykládati, co myslím. Není věci neznámou, že od dob Palackého nedostalo se nám mimo dobré (a špatné), ale dnes již nevyhovující učebnice a spisy populární celkového vědeckého zpracování dějin českých (Tomkův Dějepis Prahy přirozeně jenom pro některé partie mohl býti tak pojat, kniha Schlesingrova staví si cíl přece jenom jednostranný). A také nikdo nemůže v tom viděti snad nedoceňování ohromné práce Palackého, pravím-li, že věda historická dávno již byla povinna shrnouti výsledky bádání, pokud od dob Palackého pokročilo.

Jestliže potřeba podobného díla cítila se všeobecně, jest jistě povážlivým znamením pro knihu Bachmannovu, že vědecká kritika německá nedovedla se o ní vysloviti příznivěji, nežli se stalo. Jmenují jenom tři nejdůležitější posudky: Werunského, Bretholzův a Spangenbergův.²⁾ Všecky tři recenze jsou nuceny vytýkati knize vážné chyby, zvláště Werunsky zaujímá tu důležité místo. Ačkoli na počátku nešetří pochvalou, podává potom stručný přehled vnitřních dějin českých, neběží o to, zda ve všem správný, ale jistě podstatně od Bachmannova rozdílný a výmluvně dosvědčující. že kniha Bachmannova (nač ostatně již Bretholz poukázal) nevyhovuje právě v těchto partiích, v nichž podle vlastních slov Werunského Palackého Dějiny jsou nejvíce zastaralé. Ale také ve mnohém jiném poukázáno ve jmenovaných recenzích na značné vady věcné. Tyto výtky jsou odůvodněny celým způsobem, jímž Bachmann úkol převzatý provedl. Leč vedle toho část výtek má také ještě jiný pramen, vyplývá přirozeně ze stanoviska, s něhož ony recenze knihu Bachmannovu posuzují. A třeba tu do jisté míry bylo lze bráti knihu Bachmannovu v ochranu zaujetím stanoviska jiného (na němž také tento referát stojí), přece nutno přiznati, že

¹⁾ A. Bachmann, Geschichte Böhmens I. (Bis 1400) Gotha 1899. (Geschichte des europäischen Staaten, herausgegeben von A. H. L. Heeren, F. A. Ukert, W. v. Giesebrecht und K. Lamprecht.) — ²⁾ Emil Werunsky, Böhmens sozial-politische Entwicklung in vorhusitischer Zeit. Neue Jahrbücher für das klass. Altertum, Geschichte und deutsche Literatur. Bd. VII. (1901); — B. Bretholz v MjÖG. XXII. str. 306 n.; — H. Spangenberg v Hist. Vierteljahrschrift 1902.

také tento pramen výtek otvírá Bachmann sám, vybízejí přímo k zaujetí stanoviska, jaké zaujímají tyto recenze, zrovna jako tato vlastnost jeho přiosťuje hrot výtek i při zaujetí stanoviska jiného, mírnějšího.

Již okolnost, že kniha Bachmannova jest zase po dlouhé době soustavným zpracováním dějin českých, vybízí k srovnání nového tohoto zjevu literárního s největším zjevem naší historické literatury. A nedovedu si představití lichotivějšího uznání nežli to, smí-li nějaké dílo s Dějinami Palackého býti srovnáváno . . .

Alé jaký tu ohromný rozdíl v provedení již na první pohled jest nápadný! Kdežto dílo Palackého psáno jest s jistým, téměř posvátným zápalem pro věc, s jistým nadšením, s jistým individuálním zájmem, u Bachmanna setkáme se spíše s opatřím. Není to však ani taková vlastnost, kterou na rozdíl od Palackého lze konstatovati u druhého našeho velikého historika, a která u Tomka docela nevhodně byla kdysi nazvána »bezinteressovaností« — docela nevhodně proto, že by tento název mohl vésti k špatnému výkladu té vlastnosti, která Tomka charakterisuje při srovnání s Palackým, a která jest u Tomka předností. U Bachmanna bylo by lze názvu bezinteressovanost užiti v doslovném významu, čtenář knihy jeho neubrání se dojmu, jako by se počáteční zájem, pokud tu jest, čím dále tím více ztrácel . . .

Leč loyální posuzovatel musí přiznati, že při srovnávání s dílem tak neobyčejným, jako jsou Palackého Dějiny, jinž ani nejzarytější protivník nedovede se neobdivovati, každé jiné dílo jest v nevýhodě, a loyální posuzovatel rád by se vzdal práva přirovnávati knihu Bachmannovu k Dějinám Palackého, kdyby mu Bachmann sám nevnucoval toto přirovnání ve své předmluvě.

Předmluva není nikterak šťastna. Bachmann na jejím začátku vyslovuje mínění, že psání předmluvy jest vlastně zbytečno, a vykládá důvody, proč přece několik slov předesílá. Nemohu se ubrániti dojmu, že by byl Bachmann své knize velmi posloužil, kdyby této předmluvy nebyl napsal . . .

Bachmann v ní své dílo staví přímo do ostré parallelly s dílem Palackého, z jejích slov jest patrné, že podle mínění autorova nyní jeho Geschichte Böhmens má vstoupiti na místo, které dosud náleželo Dějinám Palackého . . . Toho očekávání jeho kniha nespĺňuje. Jeho Geschichte Böhmens nemůže nahraditi Dějin Palackého, Palackého Dějiny přes to, že dnes jsou již z části zastaralé, knihou Bachmannovou nestávají se zbytečnými, knize Bachmannově náleží jenom ten význam, jaký by náležel dílu, jehož napsání označil jsem svrchu za dávný úkol vědy historické. Bachmannova Geschichte nemůže vstoupiti na místo Palackého, ano nestojí ani vedle díla tohoto, neotvírá nové dráhy v české historiografii, na-

nejvýše jenom — a to ne vždycky — usnadňuje cestu a varuje před poblouzením na dráze staré.

A již z té příčiny nelze jinak, než nazvat předmluvu Bachmannovu málo šťastnou, již proto, že vzbuzuje větší očekávání, než kniha dovede splnit. Právě sebevědomý ton předmluvy činí výtky od německé kritiky pronášené úplně oprávněnými. Než i když zaujmeme mírnější stanovisko, a žádáme od knihy jenom toho, co svrchu naznačeno, předmluva nutí nás býti přísnějšími, nedovoluje vzdáti se práva srovnávat s Palackým. Ton, jehož užívá proti Palackému, vyžaduje bližšího srovnání, je-li také oprávněn, a odpovídá-li tomu, co v předmluvě řečeno, také provedení knihy samé. A to jest otázka, již nutno věnovati obšírnější pozornost.

Mezi Bachmannem a Palackým jest ovšem jeden veliký, základní rozdíl, rozdíl v názoru na poměr Čech k říši Německé, o němž však bude lépe zmíniti se v jiné souvislosti.

Rozdíl tento, snad právě proto, že jest na první pohled patrný, v předmluvě není uveden výslovně, nýbrž toliko naznačen. Výslovně uvádí tu Bachmann jiný rozdíl svého nazírání proti Palackému. Vyloživ nejprve, že kniha jeho má podávati dějiny státního a kulturního rozvoje Čech s rovnoměrným zřetelem k oběma národům v zemi obývajícím, ne tedy dějiny Němců nebo Čechů v Čechách, že předmětem líčení má býti, co oba národové zde památného zažili a vykonali, dodává k tomu: »Der Verfasser steht damit von vornherein auf einem andern Standpunkte als Franz Palacky in seinen Dějiny národa Českého.«

V této formulaci není tato věta úplně správná, a také výtky proti Palackému namířené není zcela odůvodněna. Bachmann zapomíná, že »Dějiny národa Českého« jsou sice zpracováním (v druhé části ovšem originálem) díla, které v německém textu má titul »Geschichte Böhmens«, že však zdánlivá neshoda obou těchto titulů jest skutečně jenom zdánlivá, že oba tituly jsou stejně oprávněny, že věcně není tu velikých rozdílů již proto, že dějin jednoho národa v tomto území nelze líčiti bez přihlížení k tomu, čím do nich zasahoval také druhý národ v zemi usdlý.

Nelze však zapírati — což ostatně bylo již od jiných dříve řečeno, a proč by v okolnostech, v nichž Palacký psal, bylo lze najíti vysvětlení — že Palacký v některých partiích nevěnoval dějinám vnikajícího sem žívu německého té pozornosti, aby význam jeho pro vývoj politického života v Čechách (nemluvím o stránce kulturní) byl z toho dostatečně patrný. To ovšem platí jen od jisté doby, od té doby, kdy živel německý do politického a sociálního života našeho začíná vstupovati. Před německou kolonizací městskou, ačkoli nemůže býti pochybnosti, že vždy bylo lze Němce u nás (třeba ve zcela nepatrné menšině) nalézti, prameny naše při-

rozeně nečiní rozdílu mezi Čechy a cizinci zde usdlými (pokud ovšem v politickém životě může o nich býti řeč).

Bachmannovi není to ovšem věcí neznámou; ani kniha jeho až do časů německé kolonisace nedovede vypravovati o dějinách Němců v Čechách, odmyslíme-li jednu věc, tu totiž, když se Bachmann snaží aspoň malý prouzek země zachovati potomkům starých Markomanů. Ale tu věc nelze přece bráti vážně, a tak v prvních partiích knihy nelze v tomto směru mluvíti o nějakém zásadně rozdílném stanovisku, které by bylo vědecky odůvodněno. A také v době následující nemá se věc tak, jak by se podle slov Bachmannových mohlo zdáti. Žívu německému významnější úloha politická připadá koncem 13. a zvláště na počátku 14. stol. Jestliže není pochybnosti, že Palackému lze vytýkati neúplnost při líčení politického významu německých měst, jest zároveň také jisto, že tato výtky poměrně nejméně byla by oprávněna v době právě naznačené. Nechci tím říci, že by vše tu bylo nedotknutelné, ale že věcně vypravování Palackého zde vyhovuje, ukazuje již tato okolnost, že kniha Bachmannova, třeba jinak psána a třeba vědomě chtěla zaujmouti stanovisko jiné, věcně mnoho nového nepřináší. Rozdíly ovšem nalézti lze (a snad by tu a tam mohly býti větší), přece však nejsou tak veliké, aby odůvodňovaly takové praecisování odchýlného (od Palackého) stanoviska Bachmannova, jako je čteme v předmluvě.

Slova předmluvy nejsou tu zcela oprávněna, to, co v nich jest vytčeno theoreticky jakožto vyvýšenější stanovisko Bachmannovo proti Palackému, v praxi potom provedeno není, nebo aspoň ne tak, jak by očekávati dovoľoval výrok Bachmannův. Než tím zároveň dostáváme se také dále. Není to jediné místo, kde předmluva nenaznačuje poměr knihy Bachmannovy k Palackému správně, kde předmluva — i když stojíme stále na naznačeném mírnějším stanovisku — vzbuzuje větší očekávání, než potom kniha dovede splniti. A tím dostáváme se k tomu, co řečeno dříve: sebevědomý ton předmluvy Bachmannovy nutně přiosťuje také výtky, které jeho práci činíti lze, i když od ní neočekáváme, aby byla náhradou za Palackého, přiosťuje výtky zvláště, když srovnáme to, co se praví v předmluvě (a také porůznu v knize samé) s tím, v jakém poměru ve skutečnosti v provedení jest kniha Bachmannova k Palackému.

Jisté světlo na zvláštní poměr díla Bachmannova k Palackému — a zde by se skoro mohlo mluvíti o osobním poměru Bachmannově k Palackému — vrhá již ta věta v předmluvě, kde se poznamenává, že dílo Palackého »eben wieder in 5. im ganzen unveränderter Auflage in die Menge geworfen wird.«

Tato věta překvapuje i v ústech Bachmannových. Bachmann sám v téže předmluvě zmiňuje se o tom, jakého významu nabylo

dílo Palackého v naší literatuře i v našem národním životě, několik řádek před citovanou větou připomíná o knize Palackého: »ihre Aufstellungen hätten beinahe noch öfter als genannt, bekämpft werden müssen . . .« U toho, kdo takto na věc se dívá — nezáleží zatím na tom, pokud právem — jistě potom musí překvapiti, když nedovede nebo nechce chápati, proč dílo Palackého vychází znova a proč vychází ve vydáních nezměněných. K tomu odpověděl správně již Bretholz ve svém posudku knihy Bachmannovy (MJÖG. XXII. 306 n.). K jeho důvodům, že Dějiny Palackého nově zpracovati sotva by se byl některý český historik odhodlal (tento důvod bych tak absolutně neformuloval) a že sotva kdo by to byl dovedl (nehledě k tomu, jak Bretholz správně připomíná, že Palacký zůstavil českému dějepytu četné jiné otázky k řešení), k těmto důvodům připojil bych ještě jeden, po mém soudu nejdůležitější, ten totiž, že *ke nějakému přepracování nikdo neměl a nemá práva.*

Ostatně ani zjev sám, že některé dílo vychází beze změn znova a znova, třeba již nestálo na výši současného badání, nemůže překvapiti, setkáváme se s ním dosti často. Uvedu jedno jméno místo mnohých, jest to ku př. Ranke, jehož spisy stále znovu beze změn se vydávají, třeba badání již pokročilo dále, jak tomu také jest s Dějinami Palackého. To jest již úděl (či spíše osud?) *děl klassických.* Díla taková jest ovšem dovoleno v nových vydáních opatřovati poznámkami, jež třeba vyvracejí, co v textu se tvrdí, nikoli však přepracovávat. A lze snad litovati, že se k tomuto způsobu (poznámek) nové vydání Palackého neodhodlalo — byl by to nejlepší prostředek opatřiti vědě historické to, čeho již dávno potřebuje — ale nelze vytýkati, že dílo při novém vydání (dvacet let po smrti autorově) nebylo od jiného přepracováno.

Bachmann onu výtku, že Palackého Dějiny stále v nových, nezměněných vydáních vycházejí, uvádí jako důvod, pro který na několika místech obrací se polemicky proti Palackému, ač jinak — jak sám udává — psal své dílo ovšem za stálého přihlížení, ale bez výslovné polemiky s Palackým. Jeho vlastní slova znějí: (es) »wurde nur an einer Anzahl Stellen auf dessen Tendenz und zahlreiche Versehen aufmerksam gemacht«.

Také tato věta potřebuje vysvětlení. Významu, jaký Palackého Dějiny v historické a naší literatuře vůbec zaujmají, nemůže ublížiti, připustíme-li — což se již často s české strany stalo — že v některých partiích dílo Palackého jest již zastaralé, připustíme-li — a také to se již stalo, — že někde třeba státi na jiném stanovisku. Co Palackého práci propůjčuje tak zvláštního půvabu a individuálního rázu, jest právě (byla již o tom zmínka) jeho osobní zanícení pro předmět jeho líčení, které zejména v jeho nacionálním směru se jeví, v tom vroucím nadšení, jež namnoze působí

suggestivní silou, a pro něž Bretholz nalezl tak vhodné označení »nationale Begeisterung«. Bretholz tímto obratem praecisuje a zároveň koriguje slovo, kterého užil dříve, slovo »Befangenheit«. A jistě označení ono jest mnohem případnější, poněvadž mnohem správněji vystihuje zmíněnou vlastnost Palackého. Než také o předpojatosti bylo by lze mluvit. Ono vlastenecké vzrušení, třeba snad nemělo stranického pozadí, pohybuje se přece vždy na samé hranici stranic, a velmi snadno dostává se (třeba mimovolně) až do tendenčnosti, jak se tu a tam i Palackému stalo. Ale také na to na vše bylo již s české strany upozorněno (vedle jiných také já jsem na to upozornil, sv. ČČH. IV. str. 147). Že u Palackého o tendenčnosti leckde mluvit lze, české badání historické tedy neupírá, a ovšem také nemůže a nebude nikomu, kdo o věci píše s jiného stanoviska, upíráti práva, aby se proti této tendenčnosti obrátil, má-li důvody. Při tom jest však samozřejmo, že není dovoleno proti jedné tendenčnosti bojovati tendenčností jinou. A zvláště od toho, kdo jinému tendenčnost vytýká, smíme jistě právem očekávati, že se této — jinému vytýkané — vlastnosti dovede vyhnouti.

Knihla Bachmannova tohoto očekávání nespĺňuje, výtky tendenčnosti nelze jí ušetřiti. Ale Bachmann počíná si při tom ovšem velmi opatrně. Čtenář německý, i ten, který jest bez předsudků, nenalezne při zběžném čtení knihy Bachmannovy mnoho, co by mohlo u něho buditi dojem národní (protičeské) předpojatosti autorovy — a Bachmann jistě neměl úmyslu, také německého čtenáře upozorňovati, že píše předpojatě. Ale čtenáře českého, i když — což v době nynějšího národnostního přecitlivění není snadné — dovede s klidem přečísti, co není s klidem psáno, kniha Bachmannova velmi často se musí nepříjemně dotknouti.

Nikdo nemůže a nebude dnes od historika žádati, aby ve smyslu někdejší barokní objektivnosti zapíral své národní stanovisko, nebo mu činil násilí. Ale akcentovati své národní stanovisko neznamená ještě psáti tendenčně. A nelze tu ani připustiti omluvy, že dnes vlny hypernacionalismu na všech stranách zdvihají se úžasnou měrou, tak že k tomu náleží i trochu odvahy říci, že se člověku tento směr hnuší. Vědecký tisk tomuto přibojí neměl by přece tak podléhati, jako se bohužel stále více stává. Bylo by smutné, kdybychom ani o tak dávných dobách nedovedli psáti s klidem . . . Není vlastně povinností vědecké kritiky na tento zjev reagovati. A jen zvláštní povaha mé recenze, daná knihou Bachmannovou, donutí mne později, několika výstřelků tendenčnosti Bachmannovy si povšimnouti. Ale o jedné věci chci se již tu přece zmíniti.

Není to onen pokus Bachmannův, zachovati staršímu německému obyvatelstvu aspoň jistou část země, s nímž setkáme se jinde. Tendenčnost tohoto pokusu jest ovšem patrná, ale nechci

mu přikládáti té důležitosti, abych se s ním na tomto místě zabýval. Chci zde upozorniti na jinou vlastnost, která se celým dílem Bachmannovým jako černá nit vleče. Zmiňuje se o návalu Avarů, Bachmann pravidelně připojuje: »Mit ihnen kamen die Slaven« (str. 61, 76 143). Podobné tvrzení, již dávno vyvrácené, vyvrátil nověji velmi dobře L. Niederle.¹⁾ Kdyby byl jediný důvod pro toto mínění, žádnému seriosnímu historikovi by ani nepřipadlo, brániti se proti němu. Není v tom nic nečestného, jak se snad mnohdy myslí. Zamítáme-li je, děje se to proto, že je bezdůvodné.

Bachmann však přidržuje se (po jiných) tohoto mínění, jakož i toho, že nadvláda Avarů nad Slovany velmi dlouho potrvála, dovede na str. 83 své knihy vypravovati o škodlivých následcích, jaké tato poroba měla na povahu Slovanů také českých, kteréžto škodlivé následky jenom zvolna mohlo odstraňovati křesťanství. Doklady prý najdou se v dalším líčení. Tento odkaz (ovšem poněkud neurčitý) má snad býti jakýmsi upokojením pro toho, komu by nepostačovalo, co Bachmann na místě naznačeném za doklad uvádí, neboť to opravdu za doklad postačiti nemůže. Mluví se zde o »Treulosigkeit der Grossen«. V pramenech děje se o tom tu a tam neurčitá zmínka, ale nehledě k tomu, že zpravodajové naši — v těch nejstarších dobách, o jaké na tomto místě běží, vesměs z táboru tehdejších politických nepřátel — mluví zcela všeobecně, neuvádějíce bližších dokladů této věrolomnosti, většinou jsou to okolnosti, v nichž o věrolomnosti mluví ten, koho potkal nezdar. A jestliže Bachmann uvádí také »das Begehren nach fremdem Besitze mit der ungezügelten Zerstörungslust aller«, o první části tohoto tvrzení prameny nepodávají dokladů nikde, a co se týká druhé části, události, které se potom o této době u Bachmanna vypravují, poskytují mnohem více dokladů o »Zerstörungslust« vojsk franckých. A přece Němci byli již tenkrát dávno vymanění z područí bojovných divochů (Hunů) a již také křesťany (jedná se tu o 7—9 stol., kdy Slované, zvláště čeští křesťany nebyli) — nejlepší důkaz, jak jest neoprávněno, chtíti z několika kronikářských poznámek, třeba zněly všeobecně, činiti všeobecné závěry o povaze některého národa. I tehdejší Slované i tehdejší Germáni byli nezkrocení, jaré síly plní barbaři, jichž bouřlivá, překypující divokost nemohla se přece projevovati jinak, než hrubým násilím. K jejich uklidnění ovšem z největší části přispělo křesťanství, ale právě v tomto směru byl jeho úkol sice nejvznešenější, ale také nejobtížnější, a jeho úsilí vždycky se rozbíjelo o jedno úskalí, jeho výsledky vždy byly mařeny zhoubným vlivem událostí válečných, neboť každá válka, sama sebou barbarská a surová, neuspaná ještě vášně vždy znovu probouzela.

¹⁾ Srv. ČCH. VI. 215.

Čtenář, kterého nedovedlo uspokojiti to, čím Bachmann na str. 83 dokumentoval nepěkné vlastnosti slovanské — zbytky porobení od Avarů, ohlíží se potom v dalším líčení po dokladech, které tam slíbeny. Naléztí je není ovšem věcí snadnou, než aspoň tušiti, co Bachmann myslí, dovoluje způsob, jímž si autor vede. Bachmann se zvláštní bedlivostí zaznamenává zejména zprávy o ukrutnostech, které na jednotlivých válečných výpravách páchali bojovníci čeští.

Proti věci samé nebylo by lze nic namítat, kdyby nebyla v tom jistá úmyslnost, jež nejlépe se jeví při vypravování o tažení na Milán r. 1158. Bachmann tu (str. 334 n.) nevynechá ani zprávičky, která mluví o nějakém plenění českého vojska — a že Čechové byli tou dobou obávaní i vážení pro svůj krutý způsob války, připomíná sám Vincencius, ačkoli jest rovněž jisto, že nebyli toho druhu sami, jak i u Bachmanna ku př. na str. 342 lze se dočísti — ale opomíjí uvéstí každou zprávu, která tyto divoké, ale až k neuvěřitelnosti odvážné bojovníky staví do poněkud příznivějšího světla (srv. zprávu Vincenciovu o trzích v Brixenu a Tridentě), a při líčení bojů před Milánem spokojuje se poznámkami méně než postačitelnými, ačkoli běží mnohdy o věci strategicky důležité. Ovšem jsou ty události všeobecně známé, než v celé souvislosti, a všimneme-li si svrchu uvedené záliby Bachmannovy, svědčí jistě o stranictví.

A jestliže celý tento způsob vzbuzuje podezření, že Bachmann v tomto jednostranném akcentování oněch ukrutností domnívá se nalézati doklady na str. 83 slibované, podezření toto Bachmann sám mění v jistotu na str. 400, kde, mluvě vedle jiných nepěkných vlastností českých také o loupeživosti českých bojovníků, spatřuje v tom zbytky »aus des trüberen Vergangenheit«.

Není třeba hájiti předků našich ani před jinými nepěknými vlastnostmi, jež se tu vytýkají,¹⁾ ani před výtkou přílišné krutosti v plenění. Ovšem nelze zapomínati, že také proti jiným bojovníkům této doby podobné výtky v pramenech se vyslovují, Bachmann sám uvádí (ač opatrně) dosti četné. Ale třebas i v této — pořád ještě barbarské — době způsob Čechů jevil se krutějším než jiných národů, smíme v tom viděti zbytky »der trüberen Vergangenheit«? Určitější stížnosti na tuto vlastnost bojovníků českých ozývají se teprve asi od polovice 12. stol., před tím prameny nečiní rozdílu mezi barbarským pleněním Němců i Čechů,²⁾ spíše o Němcích

¹⁾ Doklady, které Bachmann uvádí, zasluhovaly by revise, ale vedlo by to příliš daleko; ovšem ani v nich nelze viděti zbytků z avarského porobení. — ²⁾ Srovň ku př., co se vypravuje na str. 266—7 o bitvě u Mailberka 1082: »... erlagen die Osterreich der Übermacht der Gegner, und weite Striche der blühenden Ostmark empfanden nun deren Raub- und Zerstörungslust.« Nepřáteli Rakušanů v této bitvě byli Čechové a Bavoři, při-
č. č. h. IX. 3

mluví se určitěji. Podle theorie Bachmannovy měli bychom před sebou zajímavý přírodní zjev: více než čtyři sta let zůstaly následky avarské poroby v našich předcích utajeny, teprve potom se objevují . . .

Ale Bachmann také v dobách pozdějších se zálibou vyhledává a zaznamenává zprávy tohoto druhu. Nebylo by lze proti tomu nic namítati (když k tomu prameny opravňují), kdyby také tato bedlivost neměla jistou nápadnou příchuť. Bachmann sice nemluví již výslovně o zbytečných smutné minulosti, že však přece chce v tom viděti jakýsi projev národní povahy české, ukazuje ta okolnost, že vytýká tyto vlastnosti jednostranně, nevšímaje si — i když to do českých dějin patří — zpráv, které svědčí, jak také bojovníci němečtí ve 13. stol. i později dopouštěli se ukrutností téhož, ba ještě horšího rázu, což právě jest důkazem, že tato ukrutnost byla všeobecnou známkou doby, v níž časté války stupňovaly zesurovení mravů.

Pokud u Bachmanna tato tendenčnost zavínala věčné omyly, které nutno jako vážné nedostatky jeho knihy vytknouti, naznačím ještě na příslušných místech. Nejlépe však označuje se nesprávnost této tendenčnosti tam, kde Bachmanna zavedla k výrokům, jež, srovnáme-li je s citovanými doklady, dosahují efektu právě opačného, než asi dojtí chtěl Bachmann. Tak ku př. o událostech po smrti Přemysla Otakara II. se praví (str. 655): »Ungestört und ungestraft erhaben Ottokars Widersacher und alle jene Elemente das Haupt, die hier [in Böhmen] bei Unheil und Missgeschick gewohnt waren im Trüben zu fischen und . . . Gewalt zu üben.« Čítají se k tomu Annal. Otacar (FRB. II. 332). Tam skutečně se o podobných věcech referuje, a čteme tu také výslovně: »Nam spolia multa et infinitae excussiones ecclesiarum perpetratae sunt in monasteriis . . . Theutonici expulsis et ejectis atque per colla extrusis de insula monachis, commorati sunt in claustro sex septimanis et omnia victualia, quae comparata fuerunt ad usus monachorum . . . expenderunt.« Jsou to snad ony »Elemente«, které Bachmann myslí? . . .

A tak bylo by možno také jinde ukázati, jak jest nesprávně surovost doby přičítati a vytýkati toliko jedné straně, ale není toho třeba. — A také nemám za potřebné, proti této tendenčnosti zvláště se ohrazovati, tyto názory vyvracet. Býti povznesen nad malicherný národní chauvinismus jest z nejbláživějších vědomí moderního člověka, a tím spíše historika . . .

Než ona vlastnost Bachmannova, že v theorii staví se na superiorní stanovisko, v praxi však se mu zpronevřuje, objevuje

znává tedy Bachmann sám, že v »Raub und Zerstörungslust« mezi oběma těmito národy nebylo rozdílu.

se také jinde. Bachmann častěji vytýká Palackému »Schönfärberei« (někdy také »naive Schönfärberei«), tu a tam ne zcela nepravěm. Než ani jeho kniha nemůže této výtky býti ušetřena. Tak ku př. vypravování o volbě Vladislava II. (str. 305) zahajuje se stížnostmi na »Untreue und Unbotmässigkeit der böhm. Grossen«, že proti slibu danému Soběslavovi I. nevolili jeho syna, nýbrž synovce, vypočítávají se všechny Vladislavovy hříchy z mládí, jichž prý nezapomenuto, zrovna jako slibův a přísah daných Soběslavovi. Ale bezprostředně zatím se pokračuje: »Aber auch der deutsche König schlug, was er dem verstorbenen Herzoge verheissen, nicht höher an«, choval se tedy zrovna tak, jako čeští velmoži. Jenže Bachmann pro Konráda zná hued plno omluv. Nebyla jeho věrolomnost zrovna taková, jako českých pánů? A lze-li omlouvati Konráda, k čemu tak přísně vytýkati Čechům, že nechtěli zdvihati na trůn sedmiletého hochy, proti němuž vždy bylo se obávati útoků se strany starších příbuzných?

Na str. 467—8 vypravuje se, jak zmařen chystaný sňatek Anežky, dcery Přemysla Otakara I. s Jindřichem, synem Friedricha II. Anežka byla vychovávána na dvoře Babenberském. Ale když mělo dojtí k sňatku, vyskytly se překážky, jichž všecko úsilí Přemyslovo nedovedlo odstraniti. »Vévoda Leopold Rakouský«, praví Bachmann doslovně, »vypravil se za Friedrichem do Itálie, aby podle možnosti prostředkoval a vůli císařovu poznal. Výsledkem toho všeho bylo zasnoubení jeho vlastní dcery Markety s králem Jindřichem, a zároveň sňatek staršího syna jeho Jindřicha s Anežkou, sestrou Ludvíka Durinského, při čemž Babenberkové zřekli se věna.« V poznámce (1 na str. 468) praví se k tomu: »Der Gedanke an eine Illoyalität des Babenbergers ist ebensowenig durch Quellenangaben gerechtfertigt, wie leicht abzuweisen.« Lze zde užití jiného slova než »Schönfärberei«?

A ještě jedné věci chci se v této souvislosti dotknouti, poněvadž sem poněkud zasahuje. Jest to způsob, jakým Bachmann mluví o národních rozdílech, pokud se v této době objevují. Budeme později míti příležitost zkoumati jednotlivé vývody Bachmannovy do této rubriky spadající, zde se chci jenom všeobecně stránky této věci dotknouti. Jest jistě nepochybné, že v dějinách země české, jež byla od pradávna horkou půdou nepřátelských i přátelských styků mezi oběma národnostmi, nelze momentu národního přehlížení. Lze jistě mluvit o jakémsi druhu národního uvědomění v dobách dosti dávných, ovšem vždy v tom smyslu, v jakém o něm v té které době může býti řeč. Ale Bachmannovi lze vytýkati, že toho všeho vidí příliš mnoho, a že se na to na vše dívá očima moderního nacionala. U Kosmy najdeme zřetelné stopy nechuti k živlu německému (Bachmann mluví pravidelně o »Deutschenhass« a nazývá Kosmu »Deutschenhasser«, což se mi zdá přece příliš příkrým).

Dejme tomu — o čemž lze v jistém směru pochybovat — že Kosmas smí býti pokládán za repraesentanta všeobecného smýšlení tehdejšího, ani pak nelze mluvit podobně, jako činí Bachmann, jenž ku př. při vypravování o volbě biskupa Jaromíra pronáší (str. 250) dokonce větu, že prý zvolení Němce Lanza »schien für den im Lande erwachenden nationalen Fanatismus unerträglich.« V 11. století Proti Lanzovi působil jistě také moment národní, ale to neopravňuje ještě k užívání slova fanatismus. Zde moment národní splyvá jaksi s geografickým, nebo třeba politickým. Ne proto, že byl Němec, nebo aspoň ne *jenom* proto, že byl Němec, nýbrž také proto, že byl cizinec, zdvihal se odpor proti němu. A to vidíme i dále později.

Každá doba a každá její nálada chce býti posuzována ze sebe samé. A třeba momentu národního nikdy nebylo lze z dějin českých vylučovati, přece jest tu třeba opatrnosti, má-li mu býti vykázáno místo, které mu skutečně náleží. Absolutně o momentu národním (v moderním smyslu) nelze až do dob nejnovějších nikdy mluvit, všude jest sloučen s motivy jinými, zájmovými (ať hmotně nebo právně), náboženskými i politickými. Rozdíly národnosti ovšem spory z křížení zájmů plynoucí přirostují, můžeme třeba říci, že je nacionalistijí, ale vždy přece je patrné, že ani pak nelze mluvit o motivech jenom národních (v dnešním smyslu), třeba to, čím se liší, spíše lze vycítili než definovati. Bachmannovi tato okolnost neušla docela (srv. ku př. str. 399), nicméně nepoložil na ni náležitou důrazu všude, kde to nutno. Následkem toho jeho pojmání vkládá do dějin příliš mnoho moderních názorů národnostních, jest příliš nehistorické, aby mohlo býti nazváno beztendenčním.

Rozumí se samo sebou, ukazují-li, že Bachmann sice v předmluvě staví se nad Palackého, na stanovisko povznesenější, ale v praxi nedovedl se vyhnouti vadě, již na Palackém kárá, rozumí se samo sebou, že nechci tím upírati tomu, kdo s německého stanoviska píše, právo, aby odmítnul tendenčnost, pokud ji u Palackého najde. A tím spíše musí býti dovoleno upozornění na to, kde dílo Palackého již věcně nevyhovuje. České bádání již často upozornilo, že dílo Palackého v leccčem je zastaralé. A zvláště tedy knize, která má shrnouti, v čem od dob Palackého bádání pokročilo, nikdo by nemohl vytýkati, že názory Palackého zamítá, když jich držeti nelze.

O věc samu nebude tedy sporu, ale způsob, jakým Bachmann vystupuje proti Palackému, překvapuje, ano zaráží. Již Bretholz upozornil na to, že ton polemiky Bachmannovy proti Palackému jest drsnější než jinde. K tomu nutno však dodati něco, co ještě větším právem zasluhuje býti vytčeno. Bachmann obrací se ostře proti Palackému také tam, kde jeho polemika není *věcně* docela oprá-

něna. Tak na př. na str. 32 pozn. 2. čteme: »Damit allein ist bereits die Angabe Palackys widerlegt, dass es damals bei den Deutschen noch keinen Adel gab.« Bachmannovi není přece zapotřebí připomínati, že tato otázka byla předmětem veliké vědecké kontroverze, již ovšem Palacký odbornými pracemi se nesúčastnil, ale v níž toliko zaujímal — jako každý jiný historik v tomto případě činiti musí — místo nesúčastněného pozorovatele, který se přikloní k té neb oné straně, jejíž důvody ho lépe přesvědčují. Na tomto místě obracetí ostří polemiky proti Palackému jest tedy nemístné, zrovna jako jest neodůvodněno, co se praví na str. 50 (pozn. 1.): »Palackys Angabe, dass die Markmannen noch zu Marbods Zeit ihre Sitze jährlich wechselten, ist dennach wieder ganz irrig«, neboť ani zde neběží o nějaké zvláštní nové tvrzení Palackého, nýbrž jen o reprodukování běžných tehdy názorů... Doklady toho druhu snadno bylo by lze rozhojnit, než není to jediný způsob, při němž polemika Bachmannova proti Palackému není zcela oprávněna. Ale této otázce nutno věnovati pozornost poněkud větší.

Kniha Bachmannova jest někdy »češtější«, než bychom při její tendenčnosti očekávali, ano někdy snad češtější (a slovanštější) než moje recenze. Jeví se to z části již také, pozorujeme-li, komu a do jaké míry náleží sympathie Bachmannovy. Jeho přízni ku př. (vedle Soběslava I. a Jindřicha Břetislava) těší se také Boleslav I., Břetislav I., Vratislav II., ano poněkud i Václav IV. Naproti tomu překvapí, že ani Václavovi I., ani Přemyslovi Otakarovi II. nedostává se sympathií, jaké bychom očekávali, a že Přemyslovi Otakarovi I., z části i Václavovi II. a zejména Karlovi IV. často se křivdí.

Vysvětliti lze tento zjev (a při tom také onu poměrně větší českost) částečně tou okolností, že zmíněných již slov, jež v předmluvě Bachmannově platí práci Palackého: »ihre Aufstellungen hätten beinahe noch öfter als genannt, bekämpft werden müssen«, nelze bráti doslovně. Vypravování Bachmannovo se s Palackým velmi často stýká a kryje, častěji, než by se podle předmluvy mohlo zdáti. Tak — abych jenom několika nápadnějších příkladů se dotknul — v líčení sporu Přemysla Otakara I. s biskupem Ondřejem, a zvláště při výkladu o tom, jak sféra interestů západoevropských zasáhla do řešení české otázky za Friedricha Barbařossy před pádem Soběslava II. a nastoupením vévody Friedricha, a také jinde často slyšíme u Bachmanna namnoze jen to, co jsme již slyšeli u Palackého. Ovšem jsou to místa, jež náleží k nejskvělejším dokladům historického talentu Palackého, v nichž kniha Palackého není a také snad nebude antikována, při nichž každé větší odchýlení od Palackého bylo by chybou. Vedle toho však i jinde dosti často v knize Bachmannově vývody Palackého ne-

bývají sice jmenovány, ale také ne vyvraceny, aneb bývají vyvraceny právě tam, kde bychom se toho nejméně nadáli. Než o tom nelze mluvit bez bližšího (aspoň poněkud) přihlednutí k otázce, jak kniha Bachmannova jest pracována.

Bretholz ve své často zmíněné resensi činí Bachmannovi výtku, že rozhodl se postupovati tak, aby práce jeho podávala výsledky novějšího bádání vlastního i cizího, ano stupňuje tuto výtku až tak daleko, že se mu zdá, jako by poměr Bachmannův k dosavadní literatuře nebyl bez škodlivého vlivu na líčení a složení (Darstellung und Composition) jeho díla.

Kdo od knihy Bachmannovy očekává to, co předmluva slibuje, jest úplně oprávněn tuto výtku pronést. Se svého stanoviska, jak jsem je výše označil, této vlastnosti bych nevytýkal, spíše vidím v ní přednost knihy. Ale tím nechci říci, že bych byl srozuměn se vším, co v knize Bachmannově lze pozorovati. Již v předmluvě nemohu se smířiti s větou (zvláště s druhou její částí): »Die Sache selbst brachte es dabei mit sich, dass manchenmal auch minder wichtige Arbeiten genannt, und wieder zufolge des grossen Umfanges des Materials sogar wertvolle fortgelassen werden mussten.« (!) Ale ještě více vadí postup v knize samé.

Bachmann uvádí literaturu odbornou v míře uznání hodné; není mnoho míst, kde lze udání jeho doplniti. Ale ani ten, kdo v tom vidí přednost knihy, nemůže potlačiti výtky adresované dvojím směrem. Na jedné straně jest opravdu patrné, že Bachmann někde až příliš podlehl vlivu citované literatury, na druhé straně však vidíme leckde pravý opak. Dosti často zaujímá v některých otázkách stanovisko, kterého bychom neočekávali, stanovisko odchylné od výsledků bádání *německého*. Nelze pochybovati, že právě v tomto bádání setkáváme se dosti často s hyperkritičností, s níž nelze souhlasiti, ale Bachmann nesouhlasí — někdy z důvodů ne zcela zřejmých — často i tam, kde souhlasiti lze. Nicméně — třeba to nebylo vždy na prospěch knihy — pokud se tak děje z vědomého a výslovného odporu proti názorům cizím, nelze s methodického stanoviska činiti proti tomu formálních námitek. Závažnější jest, co také u Bachmanna někdy pozorujeme, že sice v poznámkách čteme hojně odkazy na literaturu novější, v textu samém však o jejím užití nemáme zřejmého dokladu, ano tu a tam, ačkoli poznámky odkazují k literatuře novější, v textu ozývá se zase jenom Palacký.

Vidíme to ku př. na vypravování o katastrofě Libické (str. 179 n.), na líčení války mezi Lotharem a Soběslavem I. (str. 296 n.) i na jiných příkladech, jichž zde uváděti ani podrobněji rozebírati nebudu. Jest nutno v těch případech jíti do detailů, a nechci na tomto místě rozptylovati pozornosti čtenářovy, neboť věc vede ještě dále.

Historik dosti často bývá nucen (nebo někdy domnívá se býti oprávněn) spatřovati mezi jednotlivými událostmi hlubší souvislost politickou, nežli v pramenech, jež o nich dávají zprávu, jest naznačena. Jest to počínání — třeba někdy oprávněné a přímo nutné — přece vždycky nebezpečné. Zpravidla ovšem jest podobné doplňování pramenů výrazem celkové koncepce předmětu, celkového nazírání toho kterého historika na danou část dějin. U Bachmanna s podobným výkladem pramenů setkáme se dosti často. Někdy běží tu o výklad, který má význam pro tu neb onu podrobnost, a na takových nám zde nezáleží. Ale v případech, kde běží o konstrukci hlubší politické souvislosti suchých zpráv pramenných, lze (zejména v starší době) říci, že Bachmann stojí tu pod přímým vlivem koncepce Palackého.

Závislost tuto lze ukázati na četných místech. Ona, lze říci, uvědoměle slovanská politika starých knížat českých, o níž snil Palacký, v Bachmannovi se probouzí znova již v dobách Rastislavových (str. 98 n.). Co se vypravuje o plánech Břetislavových při výpravě do Polska (str. 215 n.), jest z větší části totéž, co o nich vypravoval Palacký, či lépe, ze všeho, co zde Bachmann tvrdí a naznačuje, aspoň s jistou pravděpodobností — ale jen velmi opatrně — lze přijmouti jenom to, co již řekl Palacký, jenž bezděky také nese vinu toho, co je u Bachmanna na víc, poněvadž jest to jenom rozvedením názoru Palackého. Líčení politiky Svytlahněvy u Bachmanna (str. 243 n.) má své motivy již v líčení Palackého, obraz života a národní povahy starých Čechů kryje se z větší části s obrazem Palackého, a setkání se v podrobnějším rozboru s četnými jinými místy svědčícími, že Bachmann přece jen neuznal za dobré vyvracet Palackého tak často, jako se pokouší naznačiti. A zhusta neběží tu jenom o chápání politické souvislosti pramenných zpráv, někdy následuje Bachmann Palackého i tam, kde Palacký opouští svůj pramen; srv. ku př. místo o nastoupení Bořivoje II. (str. 277), nebo o volbě knížete po smrti Svatoplukově (str. 288), kde Bachmann v překladu a výkladu Kosmy dopouští se týchž chyb jako Palacký, jak o tom ještě na svém místě bude řeč.

Ovšem také na těchto místech stojí Bachmann pod vlivem koncepce Palackého, ano vliv tento lze pozorovati často také tam, kde se již objevují i rozdíly (jak již bylo naznačeno při Břetislavovi a Svytlahněvovi). Jestliže Palacký velmi často ve starších dějinách viděl jakýsi veliký politický program slovanský, lze říci, že Bachmann vidí jej ještě častěji, jenže ovšem na místě nadšení a pochvaly Palackého vstupuje tu u Bachmanna nechuť a odmítání. V tom smyslu nutno označiti ku př. také to, co na rozličných místech čteme o Vršovcích, za výsledek závislosti na Palackém, třeba tu Bachmann zacházel dále. Kosmas v I. 34 vypra-

vuje o válečných podnicích Boleslava Chrabrého, o jeho nepřátelství proti Boleslavovi III. Ryšavému, o úkladech Vršovců proti Jaromírovi, načež I. 35 následuje dobytí Prahy od Boleslava Chrabrého. Palacký (I., 1, 271) spojil tyto zprávy s vypravováním Dětmarovým o krutosti Boleslava III., jež byla příčinou svržení jeho, a učinil z Vršovců náčelníky vzbouření proti Boleslavovi. U Bachmanna k tomu ke všemu přistupuje ještě pozadí politické. Boleslav polský užil zmatků v říši. »Eine gewaltige Bewegung, deren Bedeutung die Wrschowitz sehr wohl erkannten, ... ging von dem Polen geschürt durch die östlichen Slavenlande!« ... (str. 185). Bylo by jistě velmi lichotivé pro Vršovce, kdybychom směli věřit, že chápali význam odporu Boleslava Chrabrého proti říši — bohužel nemáme pro to dokladů, jiné okolnosti mluví spíše proti tomu, jak ještě na svém místě uvidíme. Ještě méně jest oprávněno, co čteme o úskoku Vratislava II. proti Benedovi, synu Juratovu (str. 268). Bachmann vyličuje ochladnutí mezi dvorem českým a polským (což není nesprávné), a dodává k tomu: »Als daher der Wrschowitz Beneda aus Böhmen flüchten musste, fand er bei dem Polenkönig gastliche Aufnahme, möglicherweise wieder wegen grossslavischer Umtriebe zugunsten Polens, wie solche schon 1003 seine Vorfahren mit Boleslav I. unterhalten hatten.« Podobnost mezi událostmi r. 1003 a osudy Benedovými jest ovšem jenom ta, že v žádném případě nejsme oprávněni mluvit o »grossslavische Umtriebe.« A ovšem podobnou cenu má také to, co čteme při vypuzení Mutiny a Božeje (str. 276 pozn. 3), což jest u Bachmanna arci pouhou přirozenou konsekvencí názorů dříve vyslovovaných. Lze říci, jako Bachmann přeceňuje moment národní vůbec, tak také (pod suggestcí Palackého) přeceňuje slovanské motivy v politických dějinách starších dob.

Jestliže již takto celá řada míst, kde závislost Bachmannova na Palackém jest větší, než bychom očekávali i než bychom si přáli, ukazuje, že odmítavé stanovisko ohlášené v předmluvě provedením knihy odůvodněno není, že Bachmann častěji následuje Palackého, než vyvrací, ještě méně bývá odmítavé stanovisko předmluvy odůvodněno tam, kde Bachmann skutečně proti Palackému se staví, jeho vývody vyvrací. Bývá to pravidelně na místech, kde bychom se toho nejméně nadáli, kde polemika Bachmannova znovu a ještě více jest neoprávněna.

Na str. 91 pozn. 1 Bachmann zpravu o původu Drahoměřině ze Slovanů Polabských provází poznámkou: »Doch geht es nicht an, diese im 10. Jahrhundert nachweisbare Verbindung mit Palacky ... bis ins achte Jahrhundert auszudehnen.« Ale právě na onom místě textu, k němuž tato poznámka náleží, uznává se za nejpravděpodobnější vysvětlení výprav Karlových do Čech ta okolnost, že měla podrobeným kmenům na severu býti odňata eventu-

ální opora v sousedech českých. Jest rozdíl mezi tímto míněním a zamítaným míněním Palackého tak veliký? A jest toto ohrazování proti Palackému odůvodněno, když Bachmann o několik stránek dále docela ve smyslu Palackého vidí souvislost mezi porážkou Němců v Čechách r. 849 a povstáním srbským r. 851, když v souhlase s Palackým mluví o spojení Rastislavově s Bulhary, ač tyto názory nemohou činiti nároků na jiné jméno, než jméno hypotézy, proti níž však lze, jak níže bude ukázáno, uvést dosti dokladů z pramenů současných?

Dětmár, vypravuje o válce Boleslava II. s Měškem, při níž spojenci Boleslavovými byli Lutici, nazývá je »suis parentibus et sibi semper fideles.« Nechci říci, že by se tato zpráva měla vykládati na nějaké spojení již v této době, ale Palackému pro zmíněný právě názor byla asi pramenem. Bachmann se v teorii proti němu ohrazuje, ale v praxi mu podléhá, a zdá se, že vlivem téhož pramene. Na str. 172 objevují se »die altverbündeten Liutizen« vedle Boleslava II., na str. 389 dokonce čteme výslovně: »Das alte Bündnis mit den Wilten ... stand noch Ende des 10. Jahrh. aufrecht.« K čemu tedy ona polemika na str. 91, když Bachmann téměř v touž chvíli podléhá vlivu názorů, proti nimž se ohrazuje, a když později na tuto polemiku téměř úplně zapomíná?

Bylo již dříve poznamenáno, že v líčení událostí před bitvou u Chlumce (r. 1126) Bachmann jest úplně odvislý od Palackého (ač cituje literaturu novější). Odvislost tato vedle shody názorů potvrzuje se také shodami více méně formálními, potvrzuje ji na př. str. 297 pozn. 1: »Die Hauptquelle ist der Mönch von Sazawa, der hier viel mehr historischen Blick verrät, als der Prager [má býti Wyschehrader] Kanoniker.« Skoro totéž řekl (po Meinertovi) již Palacký — a přece čteme v téže poznámce. jen o 2 řádky níže: »Es ist eine ganz falsche Darstellung der Sachlage, wenn Palacky ... sagt, Lothar habe die »gelockerten« Bande zwischen Böhmen und dem Reiche straffer anziehen wollen. Sie waren seit dem 10. Jahrh. nie fester als unter Heinrich V.« Jestliže při úplné závislosti Bachmannově na Palackém v této partii ton této polemiky překvapí, tím více musí překvapiti, povšimneme-li si, že Bachmann ani slov Palackého, proti nimž polemizuje, nepodává správně! Palacký praví doslovně (I., 2, str. 4): »Lotharovi přicházela doba ta vhod, aby mohl přituziti ouvazkův, kterými Čechy dle zdání jeho příliš volně od Němec visely ...«

Na str. 529 pozn. 1 zavírá se líčení tatarského vpádu na Moravu (r. 1241) připomenutím: »Palackys Darlegung ... wird nun von Bretholz allseitig rektifiziert.« Pokud slova ta mají se vztahovati na celkové vyličení Palackého, nebylo by lze jim upřiti oprávněnosti, než v této souvislosti přece překvapují, poněvadž Bachmann sám na témže místě podává v textu důkaz, jak málo

si sám důkazů Bretholzových povšimnul, užívaje jako pravých 7 listin, o nichž Bretholz ukázal, že jsou to falsá. Nebylo by lépe bývalo zde místo poukázání na nesprávnosti Palackého rektifikovati podle Bretholze vlastní názory, aby se neopíraly o usvědčená falsá?

A podobně ne zcela odůvodněna jest polemika na str. 773 pozn. 1 (při příležitosti slezské výpravy krále Jana), jejíž stylisace vzbuzuje přímo dojem, jakoby Bachmann výtku Palackému byl učinil dříve, než se přesvědčil, že mínění Palackého není zcela bezdůvodné, a jakoby potom přece se nebyl odhodlal výtku škrtnouti... A ani tyto dosti hojné příklady nejsou všechny, jež by uvéstí bylo lze.

Nemusím snad po tom, co předesláno, opakovati, že nevytýkám Bachmannovi polemiku s Palackým vůbec. Palacký není nedotknutelný, česká věda sama ukázala to již nejednou. Ale upozorňuji jenom na zjev ve vědeckém světě neobvyklý, aby někdo odmítal knihu, již se velmi často přidržuje, aby ji odmítal tonem zbytečně ostrým i na těch místech, kde se jí přidržuje, anebo kde není správně obraceti se jenom proti ní.

A rozumí se také, že těmito výtkami nevytýkám Bachmannovi, že s Palackým vůbec někde souhlasí, zrovna jako zase naopak také netvrdím, že se ho přidržel všude. Kniha Bachmannova, jak již bylo přiznáno, v nejedné věci znamená pokrok, a pokrok ten jeví se nejenom v jednotlivých detailech, nýbrž také v otázkách zásadních. Při vši závislosti na Palackém — jak jsme poznali, větší, než se přiznati chce — vyskytují se také rozdíly, a to velmi důležité. Nejdůležitější jest jeden, na první pohled patrný a v celé knize důsledně provedený: Bachmannovi jsou Čechy lénem říše Německé.

Palacký na tomto stanovisku nestál, proti němu se bránil, a po něm skoro celá naše dosavadní historiografie, tak že se u nás stalo téměř hříchem, zaujímati jiné stanovisko než Palacký. Ale to mne nemůže přiměti, abych nevyznal, že stanovisko Bachmannovo pokládám za správné...

Kdy tento poměr Čech k říši trvale se začíná, o to může býti spor. Jest dále jisto, že Čechy měly v říši postavení velmi privilegované, svobody knížat českých jistě byly větší než kteréhokoli jiného knížete říšského, v některých dobách byl tento poměr skutečně o málo více než theoretický nárok, který si říše osobovala, a který ležel již v samotném pojmu »svaté římské říše«, časem (nehledě k nepodařeným pokusům o svržení této svrchovanosti) těšily se sběhem okolností Čechy téměř úplné svobodě, ale přes to přece všechno byly přece částí, byly lénem říše.

Mám za nutné také na tomto místě připomenouti, že tímto svým přiznáním nechci vyslovovati souhlas také se všemi podrob-

nostmi, které v této otázce u Bachmanna čteme. Budu mít po zději častěji příležitost doložiti podrobně, v čem se s ním rozcháším. A lze to částečně ukázati již při bližším přihlédnutí k rozvrhu díla Bachmannova, pokud ovšem právě uvedeně stanovisko jeho mělo na rozvrh díla vliv, či lépe, pokud jaksi mimovolně dalo podnět některým neoprávněným detailům, jež z něho nemusí nutně vyplývati, jak hned bude vyloženo.

První svazek díla Bachmannova sahá do r. 1400. Mohl by býti spor o to, je-li r. 1400 vůbec nějakým mezníkem v dějinách českých... Palacký svoji starou dobu dějin českých ohraničil r. 1403, a nelze popírati, že události r. 1403 (první oficiální vystoupení vyclifismu u nás) mnohem větším právem mohou platiti za hranici v dějinách českých, než události r. 1400. Ale proud dějinný nelze rozdělovati tak určitým mezníkem, přechod doby jedné do druhé nevyznačují jednotlivé roky, nýbrž dlouhé řady let... Uvážíme-li, že Bachmann vylíčení kulturního a společenského vývoje českého v druhé polovici 14. stol. odložil do svazku příštího, pochopíme, že u něho r. 1400 jakožto zakončení jednoho dílu nemá toho významu, jako měl v systému Palackého r. 1403. Nicméně jest vždy zajímavavo všimnouti si, proč se Bachmann rozhodl pro r. 1400.

R. 1400 jest rokem zvolení Ruprechta Palckého za krále římského a sesazení krále Václava IV. Byl to akt jednostranně a neoprávněně libovůle kurfirstské, jenž sám o sobě naprosto nemá schopnosti státi se rozhraním v proudu dějin (ve smyslu nazznačeném). Pro vývoj dějin českých nemá zvláštního významu, ani po té stránce ne, že by od té doby koruna římská byla přestala se stkvíti na hlavě krále českého, již od polovice 14. stol. byla ozdobou, neboť král Václav nepřestal se pokládati za krále římského, nepřestal v listinách počítati také let svého římského panování, ano nepozbyl ani svých přívrženců v říši úplně, ač ovšem jeho strana tvořila jenom nepatrnou menšinu. Úvahy, jimiž Bachmann ssazení Václavovo provází (str. 872), jsou bezpodstatné. R. 1400 má poněkud význam pro říši německou (ačkoli ani zde nemá významu epochálního) — a právě proto jest jeho užití od Bachmanna zajímavé: již touto celkem nepatrnou věcí se potvrzuje, co čtenáři mezi četbou knihy Bachmannovy často připadá — Bachmannova Geschichte Böhmens jsou české dějiny se stanoviska říše německé...

Rekl jsem právě, že v souhlase s Bachmannem pokládám Čechy za část říše Německé. Při líčení dějin českých na tento poměr ovšem musí brán býti zřetel, ale z toho přece ještě neplyne, že by líčení vnitřního a vůbec dějinného vývoje také jenom s tohoto stanoviska mělo a smělo býti podáváno. A u Bachmanna věc vede ještě dále. Pozorujeme-li, jak autorovi ubývá interessu

na práci, skoro by v nás mohlo vzniknouti podezření, že mu interessu ubývalo tím více, čím více se blížil době, kdy Čechy v poměru k říši stávaly se samostatnějšími . . . Ale i když tohoto podezření nevyslovíme, okolnost, která k němu podává zárodek, musí býti výslovně označena za velmi vážnou výtku, za povážlivou vadu v komposici.

Kniha Bachmannova jest nepřírozně nesouměrná. Původně založena byla dosti široce. Zejména v první (a také ještě druhé) knize dosti značná pozornost věnována jest událostem říše Německé. Nepravím, že by to byla chyba. Českých dějin nelze psáti bez stálého a pilného přihlížení k dějinám říšským (ani Palacký nevedl si jinak), a lze snad říci, že ani sebe větší, na pohled nepotřebný zřetel k dějinám říšským není přílišný. Jenže musí tento zřetel rovnoměrně býti zachován ve všech dobách, zvláště ovšem také v těch, kdy panovník český byl také králem říšským, což přirozně přispíválo k těsnějšímu splynutí obapolných styků.

U Bachmanna vidíme vlastně opak toho. Od třetí knihy, od 13. stol. pozornosti k dějinám říšským ubývá, ač ne hned nápadně a ne v tom smyslu, že by celá pozornost autorova soustřeďovala se jenom na Čechy. V dějinách Přemysla Otakara II. ku př. ještě až ku podivu mnoho místa věnováno jest záležitostem rakouským. Ale počínaje čtvrtou knihou jakoby najednou celý plán dlla byl změněn. Celé této době (1306—1400) věnováno jest pouze něco přes 150 stran (str. 715—872), z nichž největší část pohltily události do r. 1346, takže na vládu Karlova a Václavovu zbylo sotva 65 stran!

To jest vada, již nelze omluviti ani snad ohledy technickými — bylo přece možno ukončiti první díl r. 1306 — ani tím, že vnitřní dějiny Václavovy (a z části i Karlovy) mají býti dotčeny ještě ve svazku druhém. Právě politická část dějin Karlových a Václavových neměla býti tak odbyta, jako se stalo zde! Připouštím, že při politické činnosti Karlově (i Václavově) bylo by nutno všimnouti si často věcí, které s dějinami českými přímo nejsou v souvislosti, nicméně nelze politických dějin Karlových líčiti bez ustavičného zřetele k jeho dějinám říšským, již proto, že tyto nemohly zůstatí bez vlivu na jeho dějiny české. Připouštím také, že jest těžko najíti pravou míru, pokud si těchto událostí všimati, ale opakují také zde: raději více než méně. Bachmannova kniha v příslušných kapitolách dokumentuje nejlépe oprávněnost tohoto názoru, nepřihlížení nebo malé přihlížení k široké činnosti Karlově jakožto císaře není jedinou vadou těchto kapitol, nýbrž přirozeným následkem toho jest, že vylíčení politické činnosti Karlovy i Václavovy nevyhovuje ani dosti mírným požadavkům . . . Bachmannova kniha přináší tím každému čtenáři veliké zklamání, a

kdyby jinak směla platiti ve všem za vzornou, tyto partie stlačují její cenu více, než by jiné ji mohly vyvýšiti. Jest to nejtěžší rána, kterou Bachmann sám významu své knihy zasadil, tím těžší, poněvadž jinak — jak správně Bretholz (i Werunsky) poznamenal — právě v politických dějinách tkví váha jeho práce, kdežto partie vnitřním dějinám věnované náležejí ke slabším . . .

U nás v nejširších kruzích kniha Bachmannova způsobila jistě vzrušení, ano, když se zdálo, že diskusse v odborném tisku dlouho se nedostavuje, ozvaly se již také výtky liknavosti proti těm, kdož si jaksi z povinnosti knihy Bachmannovy měli povšimnouti. Nepochybují, že část těchto výtek plynula z nejlepší vůle, ale zároveň z nejasného vědomí o podstatě kritiky. Na kritiku se u nás pohlíží — zhusta ne bez viny těch, kdo kritiku píší — jako na něco ne-li méně cenného, aspoň méně pracného, jako na lehkou feuilletonistickou črtu, již lze napsati po zběžném prolétnutí knihy, k níž jest zapotřebí ne důkladného studia, nýbrž pouze odvahy. Z pravidla se neví nebo zapomíná, že vážná recenze jest stejným projevem tvůrčí schopnosti jako dílo samostatné, že jest k ní třeba studia i práce stejné, ba větší (jenže ovšem nevděčnější), že jí nelze odbyti ledabyle a hned.

Pravdivost této věty potvrzují také téměř všechny posudky, které o knize Bachmannově dosud po česku byly uveřejněny. O nich o všech (snad jen jediný poněkud vyjímaje) lze říci, že jsou psány s malou znalostí věci i moderní literatury předmětu, že vedle nepatrných výtek oprávněných činí Bachmannovi také výtky, jichž nelze podepsati. A tak těmito posudky nálada knize Bachmannově nepřívzná částečně stupňována, zvláště ve věci, v níž moderní škola historická s Bachmannem bude souhlasiti. A ovšem vedle hlasů upřímně míněných ozvaly se hned také hlasy, jejichž účel nebyl jiný, než pobouřiti již napřed veřejné mínění proti takovým posudkům, které by nevytýkaly knize Bachmannově toho, co se na ní nelíbí nezalostí nebo předpojatostí.

Nepřipomínám toho proto, že by tato okolnost mohla míti vliv na toho, kdo podle svého přesvědčení chce věcně o knize Bachmannově psáti, že by obava před pobouřeným veřejným míněním mohla ho zdržeti, aby nedal průchod přesvědčení, k němuž na základě vážného studia dospěl. Připomínám to z té příčiny pouze, že podobná nálada mívá někdy nepřívznivé následky, jichž nutno se vystríhati. Jeť u nás dosti rozšířen zvyk, že knihy s jistou tendencí psané (ano někdy i takové, které jenom pravdy nám nepřijemně obsahují) bývají dávány na národní index, i když jinak lze se z nich poučiti. Jest to nejzpozdilejší způsob, jaký si lze mysliti . . . Kniha Bachmannova nemůže a nesmí od českých historiků býti ignorována, již proto, že splácí dávný dluh vědy historické. Bylo by lze rozpřísti otázku, je-li tendenčnost ve vědě vůbec přípustná.

A bylo by lze ji snad připustiti, ovšem s omezením, jímž vlastně přestává již býti tendenčnost: jest přípustná, pokud jest svědomitostí v provedení regulována. Pečlivé přihlížení k pramenům a jich pravému smyslu láme ostří tendenčnosti, a co z tendenčnosti zbude, při jinak pečlivém a svědomitém provedení snadno lze prominouti. Kniha Bachmannova při vši tendenčnosti a při všech četných vadách přináší přece v některých otázkách provedení lepší, než kterákoliv kniha jiná. Než také o ní platí, že svědomité provedení láme ostří tendenčnosti, a že zbytek tendenčnosti při svědomitém provedení rádi bychom prominuli...

V naší žurnalistice, jak řečeno, ozvaly se hlasy volající po odpovědi. Kniha Bachmannova nesmí býti prostě odmítnuta. Ve svém celkovém pojetí neotvírá sice nových hledisek, ale její význam tkví v tom, že může býti vůdcem (ač ne vždy spolehlivým) na dráze, po níž Palacký kráčel, a někdy bloudil. Odpověď, která se na ni očekává, nemůže býti jiná, než podrobný kritický rozbor, který ukazuje, pokud v detailním provedení lze tomuto novému průvodci důvěřovati. Není možno uváděti všeho, s čím nelze se srovnati, ale začasť přece bude nutno zajít až do minuciosních detailů. Jiné, formální vady vystoupí při tom samy sebou.

(Pokračování.)

Tak zvaný »Codex epistolaris Primislai Ottocari II.«

Napsal Jan Bedřich Novák.

I.

Veliká postava Přemysla Otakara II. by nám byla pochopitelnější, jeho politika by nám poskytovala o něco záhad méně, kdyby mezi prameny jeho doby se nebyl dochoval tak zvaný »Codex epistolaris Primislai Ottocari II.«,¹⁾ pojmenovaný podle svého nejcennějšího obsahu, listů to krále Přemysla II. z posledního desetiletí jeho vlády. Nesprávným používáním této sbírky vnesena byla v historii největšího Přemyslovce celá řada kontrovers a psychologické vystižení jeho povahy téměř znemožněno.

¹⁾ Vydal Th. Dolliner, Cod. epistolaris Primislai Ottocari II., Viennae 1803 z rukopisu 3143 dvorní knihovny vídeňské a po něm Emler v II. díle Reg. Boh. s mnohými doplňky. Nový rukopis našel Bol. Ulanowski v kod. č. 439 universitní knihovny krakovské a popsal a částečně vydal v Mitth. d. Inst. f. öst. Gesch. VI a v Scriptorum rer. Pol. XII. Jiné dva rukopisy uvádí Ferd. Tadra v Rozpravách k. čes. spol. nauk VII. řada 2. sv., a to kod. č. XXXI b 12 biskupské knihovny v Celovci a kod. č. XII B 12 universitní knihovny v Praze.

Byl to snad právě onen pestrý a zajímavý obsah tohoto »listáře«, pro který historiografie tak lpěla na jeho autentičnosti. Až dosud mělo se za to, že ve sbírce této máme úřední korespondenci královskou, že jsou v ní opisy listů skutečně z kanceláře královské vyšších nebo tam došlých. Tak jich používal Palacký i Huber, bez jakékoli poznámky, svědčící o jich pochybnosti, jsou otištěny v Emlerových Regestech, a tak k nim hledí historikové nejnovější. Bachmann ve svém díle »Geschichte Böhmens« dovolává se jich jako úředních zpráv,¹⁾ Redlich ve svém výtečném vydání Böhmerových regest uvádí je jako spolehlivé prameny²⁾ a také v menších pracích a pojednáních se jich užívá jako skutečných listů krále Přemysla Otakara II.³⁾ Časem se ozvaly pochybnosti při nesrovnalostech, které se v některých listech vyskytují — poukázají k nim při kritice jednotlivých kusů — ty však byly umlčeny. Nejsilněji zde působilo as pojednání Redlichovo »Die Anfänge König Rudolfs I.«, ve kterém⁴⁾ se poukazuje zcela správně k tomu, jak se zneužívá slova »slohové cvičení« při kritice listin a listů zachovaných jen ve formuláři.

Redlich ovšem jde příliš daleko, vyslovuje-li mínění, že všechny kusy obsažené ve formulářích, které vznikly v kancelářích panovníckých ku konci 13. a na začátku 14. stol., mají se považovati za »nepochybně pravé«. Při listáři Přemysla Otakara působila hlavně ta okolnost, že autor jeho *Jindřich z Isernie* byl považován s královským protonotářem Jindřichem za jedinou osobu a že tedy na sbírku, kterou nám domněle zůstavil úředník královské kanceláře, se hledělo jako na oficiální, v kanceláři sestavený materiál. Jináč ovšem věc vyhlíží, padne-li tato hlavní opora autentičnosti listáře, a objeví-li se nám Jindřich z Isernie jako osoba od protonotáře Jindřicha docela rozdílná. Že tomu tak jest, ukázal jsem na jiném místě.⁵⁾ Tím ovšem pozbývá sbírka tato rázu oficiálnosti,

¹⁾ Tak na str. 603 pozn. 2 poukazuje k listu č. 1 u Dollinera, č. 747 Reg. Boh. II. slovy »s. den officiellen Bericht des Königs«, na str. 617 cituje z jiného listu (Dolliner č. 17, Reg. Boh. II. č. 840) celé stati, dalších dopisů této sbírky používá na str. 631 (Dolliner č. 11), na str. 641 (Dolliner č. 61) a na jiných místech. — ²⁾ Redlich, Die Regesten des Kaiserreichs 1273—1313, Innsbruck 1898, I, str. 27 č. 42 d, str. 159 č. 595 c, str. 171 č. 634, str. 240 č. 969 a a na jiných místech. — ³⁾ Ku př. Pekař, Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn. Čas. mat. Mor. XVII. str. 133 a 134; Ulanowski v obou již citovaných pojednáních a jiní. — ⁴⁾ Mitth. des Inst. f. öst. Gesch. X. na str. 355. — ⁵⁾ Ve článku »Henricus Italicus u. Henricus de Isernia«, Mitth. des Inst. für öst. Gesch. XX. str. 253—275. Srovn. Č. Č. H. V. 330. Shrnu zde stručně hlavní důvody, které mne vedly k rozlišení obou osob: a) Psaní, kde Jindřich z Isernie sám se obrací k protonotáři Jindřichovi. b) Protonotář Jindřich byl kanovníkem pražským, olomouckým a vyšehradským a farářem v Gorsu, Jindřich z Isernie byl člověk světský, který se o veškerém kleru vysokém i nízkém dovedl vysloviti velmi příkře. Protonotář byl člověk bohatý, Jindřich z Isernie podle množství svých žebravých listů chudší. c) Sloh protonotářův je